

УДК 338.2

Ступницький В.В., кандидат економічних наук, доцент

Ступницька Н.І., викладач

Срібна Є.В., магістрантка

Національний університет водного господарства та природокористування

АНАЛІЗ ОЦІНКИ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА УКРАЇНИ

У статті проаналізовано соціальну політику України в сучасних суперечливих тенденціях світового соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: соціальна політика, соціально-економічний розвиток, українське суспільство, соціальні проблеми.

Stupnitskiy V.V., Stupnitska N.I., Sribna E.V.

ANALYSIS OF THE CURRENT SOCIO-ECONOMIC SITUATION IN UKRAINE

The article deals the social policy of Ukraine in contemporary world of conflicting trends of socio-economic development.

Key words: social policy, socio-economic development, Ukrainian society, social problems.

Ступницький В.В., Ступницькая Н.И., Срибная Е.В.

АНАЛИЗ ОЦЕНКИ СОВРЕМЕННОЙ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ УКРАИНЫ

В статье проанализировано социальную политику Украины в современных противоречивых тенденциях мирового социально-экономического развития.

Ключевые слова: социальная политика, социально-экономическое развитие, украинское общество, социальные проблемы.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Згідно Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека є найвищою пріоритетною соціальною цінністю. Тому суспільний розвиток України вимагає достатньо глибокої уваги щодо реалізації відповідної державної соціальної політики.

21 століття - це століття досить значних кардинальних трансформацій, що стосуються без виключення усіх сфер життєдіяльності суспільства кожної країни. Серед цих трансформацій пріоритетними стали процеси глобалізації, які спонукали до розвитку змішаних економік (переходу від соціалістичної до ринкової), а сама економіка зорієнтована на все більше виробництво інформаційних та гуманітарних продуктів. Самими суперечливими процесами стали соціальні процеси: набирає тенденція критики як елітаризму, так і егалітаризму держави, що має під собою об'єктивну основу в непропорційному зростанні витрат на адміністрування соціальної політики та перекося державного бюджетування.

Гострота та нагнітання існуючих в даний час соціальних проблем на фоні розгортання фінансово-економічної кризи наполегливо вимагає науково обґрунтованої соціальної теорії, що дозволяє забезпечити ефективність реальної соціальної політики конкретної країни.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Останні дослідження і публікації відзначають пристальну і глибоку увагу до соціальної політики держави. Слід відзначити вітчизняних науковців, які досліджували дане питання:

В.Скुरатівський, М.Кравченко, О.Гришньов, О.Амош, Н.Власенко, В.Геєць, М.Долішній, І.Калачова, О.Палій, С.Пирожков.

Соціальна політика згідно констиційного підходу є частиною внутрішньої державної політики, а у повноваження Верховної Ради входить затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля.

Проте, за часів незалежності України, соціальні аспекти розглядаються як похідні та другорядні. Частково питання соціального розвитку розглядалися у Постанові Верховної Ради України від 1993 р. «Про основні напрями зовнішньої політики України» [1], у Посланні Президента України до Верховної Ради України 2002 р. «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки» [2], у Законі України «Про основи національної безпеки України» 2003 р. [3], в Основних напрямках соціальної політики на період до 2004 р., схвалених Указом Президента України в 2000 р. [4], у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» 2010 року [5], а також Посланні Президента України до Верховної Ради України 2011 р. «Модернізація України – наш стратегічний вибір» [6].

Таким чином, нагальним завданням управлінської наукової думки виступає наукове обґрунтування соціальної політики України в сучасних суперечливих тенденціях світового соціально-економічного розвитку.

Цілі статті. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування соціальної теорії для реалізації сталого економічного розвитку України в глобалістичних тенденціях.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основною метою соціальної політики вважається підвищення якості життя конкретної особи та сім'ї. В сучасних високотехнологічних та інформаційних умовах економічного розвитку з підвищення стандартів і рівня життя громадян, сприяння повній зайнятості населення, розвиток людського капіталу, збільшення ефективності надання послуг соціальної сфери стає обов'язковою умовою сучасного державного управління та загалом, підвищення конкурентоздатності сучасної національної економіки в умовах глобалізаційних процесів.

Для початку ознайомимось з урядовим баченням стану соціальної сфери України. Згідно інформаційної довідки щодо соціальної політики протягом 2010-2012 років в Україні, наголошується на збільшенні розмірів прожиткового мінімуму для основних груп населення: діти до 6 років – на 60,5%, діти 6-18 років – на 59,85%, працездатні особи – на 61%, особи, які втратили працездатність – на 64,8%. Крім того, мінімальна заробітна плата зросла на 78%, а середньомісячна – на 48,7%. Мінімальна пенсія зросла на 53,4%. Також зазначається, що у регіональному розрізі практично по всіх регіонах спостерігається зменшення рівня безробіття. Найкращу динаміку такого зменшення встановлено для Дніпропетровської, Київської та Луганської областей (від 7, 1% до 7,3%). Також проведено перерахунок середніх розмірів пенсії інвалідам-учасникам ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, що склав зростання середньої пенсії до 3539,11 грн. на кінець січня 2012 року [7].

Крім того, спостерігається збільшення розміру державної соціальної допомоги при народженні дітей: для першої дитини – до 28830 грн., для другої – 57600 грн., а третьої – до 115320 грн. Відповідно кількість отримувачів даної допомоги на кінець 2011 року склала 733,5 тис. осіб.

Держава подбала про ветеранів Великої Вітчизняної війни. Так, в 2012 році розмір разової грошової допомоги до 9 травня інвалідам війни та особам, що мають заслуги перед Батьківщиною зросли на 220%. Спостерігалось зростання бюджетних видатків на забезпечення житлом інвалідів війни. Зміни до Державного бюджету 2012 року дозволили ці видатки збільшити на 71,7 млн. грн.

Уряд достатньо приділяє увагу до долі дітей-сиріт. Як зазначено в інформаційній довідці щодо соціальної політики протягом 2010-2012 років в Україні, на кінець 2011 року функціонувало 598 дитячих будинків сімейного типу та 3445 прийомних сімей, що на 33% більше, ніж у попередньому році. Відповідно зросли видатки на фінансове забезпечення

таких сімей, що у 2012 році склало 344015 тис. грн. (зростання на 21% порівняно з 2011 роком). У 2011 році спостерігалось зниження кількості безпритульних та бездоглядних дітей з 32 тис. до 19,4 тис. [7].

Слід відзначити урядову діяльність щодо впровадження та розвитку нових видів соціальних послуг та інноваційних форм соціальної роботи протягом 2010-2012 років. Зокрема:

– залучено до навчання майже 5 тис. осіб в 16 регіонах за різними напрямками через надання соціально-педагогічної послуги «Університети третього віку»;

– започатковано надання послуг паліативної допомоги за місцем проживання вдома невиліковно хворим самотнім непрацездатним громадянам (хоча це поки, що на базі територіального центру Печерського району м. Києва). Впродовж 2010-2011 років відповідно до наказу Мінпраці від 28.10.2010 № 342 на базі терцентру проведено апробацію цієї інноваційної моделі надання послуг;

– запроваджено нові підходи в організації надання соціальних послуг шляхом утворення мультидисциплінарних команд, відповідно до наказу Мінсоцполітики від 26.12.2011 № 568;

– надано соціальне обслуговування осіб з психічними розладами вдома (у 2008 році обслуговування цієї категорії осіб здійснювалось у м. Києві, у 2011 – у Волинській, Харківській, Черкаській областях);

– створено спеціалізовані транспортні служби з метою надання відповідних транспортних послуг особам похилого віку та інвалідам;

– впроваджено «швидку соціальну допомогу» для пенсіонерів та інвалідів з метою надання інформаційних послуг, здійснення соціального супроводу та юридичних консультацій через відповідну інфраструктурну одиницю «Соціальний офіс».

Згідно аналізованої звітності формується досить оптимістична картина розвитку соціальної політики країни. Тобто, держава розширює соціальну сферу як через розвиток самих соціальних послуг, так і через регіональне охоплення всієї території України.

Для достовірного аналізу урядової політики України, проаналізуємо експертні оцінки вітчизняних фахівців.

За оцінками голови комітету Верховної Ради з питань охорони здоров'я Т.Бахтєєвої, кожен 10 українець не доживає до 35 років, а середня кількість самогубств складає 9 тис. осіб на рік. Крім того, третина померлих осіб складають люди працездатного віку. А це вище аналогічного показника для тих країн, де ВВП у 4-6 раз нижчий, ніж в Україні [9].

Державний комітет статистики України констатує скорочення чисельності населення країни протягом 2012 року на 85,8 тис. осіб., і станом на 1 січня 2013 року загальна чисельність населення склала 45,547 млн. осіб. При цьому відбувається досить дивна тенденція: на кінець жовтня 2012 року скорочення населення складало 74,4 тис., а за листопад і грудень вийшли на цифру 85, 8 тис. осіб (темпи скорочення чисельності населення за 2 місяці становлять 11 тис. осіб, що за рік складе майже мільйон осіб) [8].

Для України є вражаючим стан бідності населення. Зокрема, голова Української Гельсінської спілки з прав людини Євген Захаров, стверджує, що в Україні за межею бідності, згідно стандартів ООН, живуть 80% населення. При цьому, бідними вважає себе тільки четверта частина населення країни [10].

З явищем бідності тісно пов'язане безробіття населення. Офіційна статистика констатує наявність в Україні 416 тис. безробітних, що становить близько 1,5% всього працездатного населення. Але, провідний експерт інституту економічних досліджень і політичних консультацій Олександра Бетлій стверджує, що реальний рівень безробіття в Україні не менше 7%. Нагадаємо, що колишній міністр праці та соціальної політики України Людмила Денисова наголошує, що влада приховує реальний рівень безробіття, адже звітує лише про тих, хто зареєстрований у Центрах зайнятості.

Станом на 1 січня 2013 р. Державна служба зайнятості вказала, що зареєстровано 506,8 тис. безробітних (441,3 тис. у листопаді), з них 386,3 тис. (327,9 тис. у листопаді) отримують допомогу з безробіття. Відзначимо, що протягом 2012 року рівень безробіття спочатку знижувався: з 2% в лютому (максимальне значення в 2012 р.) до 1,4% в жовтні

(мінімальне значення), але до кінця року знову продемонстрував незначне зростання. Нагадаємо, що за підсумками 2011 р. рівень безробіття в Україні знизився на 0,2 п.п., і становив до 1,8%. Таким чином, в 2012 році в порівнянні з попереднім 2011 роком рівень безробіття в Україні практично не змінився і склав 1,8% [11].

Третьою взаємопов'язаною проблемою бідність-безробіття є явище алкоголізму. Згідно статистики МОЗ, Україна займає перше місце у світі за показником алкоголізму серед дітей: 40% дітей у віці від 14 до 18 років залежні від алкоголю. Як зазначає, лікар-психіатр, нарколог, психотерапевт А. Карачевський, від алкоголізму в Україні щороку помирає близько 40 тисяч людей, при чому 50% смертностей відбувається за рахунок алкогольного отруєння та серцевих нападів від непомірного споживання, а інша половина через захворювання і нещасні випадки, пов'язані з вживанням алкоголю. Крім того, щороку фіксується 25-30% випадків патології новонароджених, причиною яких є вживання алкоголю батьками [12].

Політолог, кандидат філософських наук О. Кулик відзначає, що на початку XXI століття українське суспільство в соціальному плані стало на рівні двадцятого століття, а в країні відроджена станова суспільна структура. Тобто населення країни поділено на прошарки, правове становище яких катастрофічно різниться (сформована сучасна «шляхта» та «біднота») [13].

Професор Національної академії державного управління при президенті України, доктор соціологічних наук А. Фісун, доводить, що Україна увійшла в фазу соціальної деградації, яка стосується як політичної сфери, так і економічної [14]. Реальну картину соціальної політики можна представити в динаміці злочинності. Так, Держкомстат констатує збільшення зареєстрованих злочинів на 14847 протягом 2012 року [8].

Політолог, В. Белямінов вказує, що за своїм характером соціально-економічне середовище України відповідає періоду феодалізму, але відрізняється підключенням Інтернету: права простої людини не враховуються, країна живе в стані реального соціального апартеїду [13].

Таким чином, проаналізована позиція вітчизняних провідних фахівців констатує дуже жорстку, але правдиву оцінку реального соціально-політичного середовища України, яке визначається як повна деградація соціальних відносин і безповоротна втрата усіх здобутків соціальної сфери, які отримала Україна в період СРСР.

Позиції експертів щодо соціальної політики України практично повністю відповідають реальній ситуації, яка відображається в результатах різних соціальних опитувань.

Згідно результатів багаторічного проекту Інституту соціології НАН України, напередодні 20 річчю незалежності України, виявлено досить цікаву закономірність: практично половина суспільства (47,4%) дуже шкодують за розпадом СРСР. Загалом соціально-економічна ситуація в країні оцінюється як важке життя, але є можливість його терпіти (дана ситуація спостерігається з 2008 року). На кінець 2012 року лише 14,9% українців плекають віру у майбутні кращі зміни в країні. Крім того, 48% працевлаштованих українських спеціалістів заявили, що лише чекають можливості, щоб виїхати із України, 43% всерйоз задумуються над працевлаштуванням за кордоном, і лише 4% неготові виїжджати з України [15].

Рівень бідності в Україні, що визначається кількістю людей, дохід яких не вистачає навіть на харчування, становить 13,8%. Кількість тих українців, чиїх доходів вистачає лише на харчування і необхідні речі, складає 41%. Серед найбідніших (жебраків) 50% - люди пенсійного віку (від 60 років і вище), серед бідних людей цієї вікової категорії - 29% [16].

Таке становище не є дивним, адже за оцінками деяких економістів, реальна інфляція в Україні за 2011 рік становила приблизно 40-50% [17], а половина українців головним винуватцем нинішньої інфляції вважають нинішню і попередню владу. З них, більше 30% опитаних вважають винуватцем – нині діючу владу, а 11% – попередню. Влада пояснювала таку ситуацію дією реформ, і втішала, що вже в 2012 році ситуація покращиться [18].

Загалом сучасний період громадськістю характеризується як час злодіїв і шахраїв (47,8%), політиканів (44%) та жебраків (40%), відповідно відзначені ними провідні суспільні групи, які визначають вирішальну роль сучасного українського суспільства – це мафія та злочинний світ (39,6%) та підприємці і бізнесмени (37%), а третю групу поділили лідери політичних партій (30,9%) та чиновники (30%) [19].

Журналістські дослідження відзначають загострення як економічних, так і соціальних проблем (Програма «Гроші»). Надзвичайно вражають факти журналістів програми «Обережно діти» каналу 1+1, протягом 2012 року в Україні скоєно 14000 злочинів неповнолітніми особами. Просто дико звучить те, що 80% цих злочинів скоєно з метою крадіжки продуктів харчування [20]. Таким чином, всі пафосні характеристики щодо реалізації соціальної політики залишаються тільки благими намірами. Яка може бути соціальна політика, якщо діти йдуть на злочини заради простого фізичного виживання?

Нами було надано оцінку українського суспільства в соціально-економічному розрізі міжнародними організаціями, проте слід відзначити наступні моменти, які загалом відображають тенденцію соціальної складової українського суспільства. Згідно міжнародного дослідження, Україна має самі високі темпи смертності осіб працездатного віку, в першу чергу чоловіків, в Європі. Крім того, 82% українців помирає від неінфекційних хронічних хвороб.

За даними ООН, Україна входить у перелік з дев'яти держав, де тривалість життя нижча від показників 1970-х років. За кількістю звернень до Європейського суду з прав людини Україна посідає 5 місце.

Незважаючи на весь свій природний, аграрний та промисловий потенціал, Україна залишається однією з найбідніших країн Європи, ВВП на душу населення з урахуванням паритету купівельної спроможності оцінюється в 6 тис. дол. США. З іншого боку, фактом є й те, що сотня українських багатіїв володіє 61% ВВП, відтак реальний ВВП на душу населення з урахуванням паритету купівельної спроможності насправді не перевищує 2,34 тис. дол. США.

У звіті Global Wealth 2012 року, Україна посідає останнє місце в Європі за середнім показником достатку на особу, що становить 3,384 тис. дол. Для порівняння навіть сусідня Молдова має вищий показник - 3,481 тис. дол.

У рейтингу журналу Forbes за 2011 рік Україна посідає 105 місце серед 134 країн. Україна продовжує посідати перше місце в світі за рівнем дитячого алкоголізму. Приблизно 15% українських дітей починають вживати алкоголь у 13 років. Щороку від пияцтва в Україні вмирає 40 тис. осіб.

За даними Міжнародної організації з міграції, станом на кінець 2011 року за межами України працюють 6,5 млн. українських заробітчан, що становить 14,5% населення України. За підрахунками експертів, втрати України від відтоку спеціалістів щороку становлять близько 15 млрд. дол. Проте, українські трудові мігранти щороку перераховують в Україну 5-9 млрд. дол., що становить 5-8,5% ВВП і практично дорівнює сумі іноземних інвестицій, що надходять в Україну.

Крім того, у рейтингу Democracy Index 2011, підготовленому аналітичним підрозділом авторитетного видання The Economist, Україна посідає 79 місце серед 167 держав за рівнем демократії, і належить до категорії «гібридних режимів» [21]. Низький рівень довіри до вибраних посадовців відображається і на реалізації соціальної політики, яке породжує внутрішнє переконання громадян у тому, що існуючі проблеми в цій сфері є нездоланні. Це призводить до подальшого поглиблення розриву інтересів політиків і громадян, провокує конфліктогенність українського суспільства.

Таким чином, нами було проаналізовано три підходи до оцінки вітчизняної соціальної політики та її реалізації. Перший підхід – це оцінка з позиції уряду та Президента України. Ця оцінка досить оптимістична та обнадійлива, за нею повністю охоплено опікою з боку держави малозабезпечені та соціально-незахищені верстви населення. Другий підхід орієнтовано на оцінку соціального становища України вітчизняними фахівцями та експертами. Визначені проблеми винесено на обговорення

Верховної Ради України. Але, на жаль, кардинальних заходів не було прийнято, лише спостерігається констатація фактів наявності проблем.

Дієвість соціальної сфери України оцінюється за результатами соціологічних досліджень. А вони досить невтішні, і констатують повну зневіру народу як у владу, так і в політику.

Третій підхід - оцінка закордонних експертів та міжнародних організацій. Міжнародна оцінка визначає Україну як одну із найбільш бідніших країн світу, при тому що тенденція до погіршення соціально-економічної ситуації з кожним роком все більше наростає.

Отже, проблема реального стану соціальної сфери для України досить гостра незважаючи на урядові пріоритети та ініціативи Президента. Крім того, ця гострота має тенденцію до подальшого нагнітання.

Висновки. Кардинальне вирішення проблем соціальної сфери та виходу із деградаційного стану можливе лише за умови реформуванні цінових відносин у суспільстві. А це стане можливим лише в єдиному випадку, коли грошово-матеріальні потоки приймуть природну необхідність та відповідатимуть прискореному характеру товарообмінних процесів в економіці країни. Крім того, природну необхідність та прискорений характер товарообмінних процесів може забезпечити лише державна система управління, як система, що налаштована на еволюційний розвиток. Проте сучасні урядові заходи щодо стримування рівня цін лише спричиняють поглиблення й так надзвичайно загостреної соціальної системи, а в кінцевому підсумку визначають й саму систему державного управління на самознищення.

Стабільний економічний розвиток держави неможливий без формування соціально благополучного суспільства. На жаль, Україна залишається найменш розвинутою країною Європи. Усі урядові програми та започатковані вітчизняні реформування впродовж 21 року Незалежності України кардинально соціальну складову суспільства в розбудові нації не вирішили. Відповідно проблема невирішення лежить не в площині політики влади, а в площині бачення та розуміння самих соціальних проблем нерозривно пов'язаних з матеріально-грошовими потоками, які визначаються характером товарообмінних процесів. Сучасне бачення соціальних проблем сприймається як відображення похідних процесів від розгортання глобальних фінансово-ринкових відносин, що не відображають природний характер товарообмінних процесів у світовій економіці.

Список використаних джерел:

1. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 2 лип. 1993 р. № 3360-XII. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки» від 30 квіт. 2002 р. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 лип. 2003 р. № 964-IV. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
4. Основні напрями соціальної політики на період до 2004 року, схвалені Указом Президента України від 24 трав. 2000 р. № 717/2000. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2411-VI. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>
6. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України «Модернізація України – наш стратегічний вибір» від 07 квіт. 2011 р. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
7. Інформаційна довідка щодо соціальної політики протягом 2010-2012 років.-Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/borshchivska/ua/2634.htm>
8. Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Кожен десятий українець не доживає до 35 років, - Світоглядний портал Рідна країна. - Режим доступу:<http://ridna.ua/2012/04/kozhen-desyatuj-ukrajinet-ne-dozhyvaje-do-35-rokiv/>
10. Експерти: За межею бідності в Україні живуть 80% населення // Українська правда. – Режим доступу:<http://www.pravda.com.ua/news/2012/03/13/6960512/>
11. Безробіття в Україні за підсумками 2012 залишилося на рівні 1,8%// РБК Україна.- Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/bezrobotitsa-v-ukraine-po-itogam-2012-g-ostal-as-na-urovne-16012013142500>
12. Проблема алкоголізму в Україні. - Режим доступу:<http://smolenskaya8.org.ua/index.php/uk/artikle/79-alko.html>

13. Деградація українського суспільства: думки експертів // Клуб «Маяк». - Режим доступу: <http://mayak.if.ua>
14. Фисун А.А. Демократія, неопатримониалізм і глобальні трансформації: Монографія. - Харків: Константа, 2006. - 352 с.
15. Українці не верять, что жизни в стране может стать лучше. - Режим доступу: <http://news.mail.ru/inworld/ukraine/global/112/society/11582526>
16. Основні причини смертності в Україні // газета «Новости медицины и фармации» 22, 2010, - С. Гузман, 17.12.2010). - Режим доступу: <http://www.mif-ua.com/archive/article/15170>
17. Українці стали жити гірше. Радіо Свобода. - Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24233081.html>
18. Українці стали жити гірше – показали результати соціопитування // Велика епоха. - Режим доступу: <http://www.epochtimes.com.ua/ukraine/economics/ukrainci-staly-zhyty-girshe-pokazaly-rezultaty-socopytuvannja-96969.html>
19. Зміни у нашому житті за останні 20 років у цифрах // Українська правда. - Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2011/08/3/82853/>
20. «Обережно, діти»: чому тюрма не робить правопорушників кращими. - Режим доступу: <http://tsn.ua/video/video-novini/oberezhno-diti-chomu-tyurma-ne-robit-pravoporushnikov-kraschimi.html>
21. На варті демократії. Випуск 2 Режим доступу : <https://peoplefirst.org.ua/uk/articles/issue-02-2012>